ОТГОВОР

от доц. д-р Мария Петрова Трифонова

на рецензиите и становищата по конкурса за професор в професионално направление 3.2. Психология (Психология на ранното детство), обявен в ДВ, бр. 58 от 9.07.2024 от Института за изследване на населението и човека – БАН за нуждите на секция „Психология на развитието и здравето“

Благодаря на членовете на научното жури за оценката, която дават на професионалните ми постижения, отразявайки различните аспекти на моята научна и изследователска дейност. Приемам ги с благодарност, като ги отдавам и на институцията, оказала съществена роля за разгръщането на моя изследователски потенциал, в която премина моето професионално развитие. Ще се опитам да дам накратко удовлетворителни отговори на двата въпроса, зададени към мен в рецензията на проф. д-р Катя Стойчева и в становището на проф. д-р Георги Маджаров.

1) Какви са насоките за бъдещата ми изследователска работа върху детското развитие и възможните форми на приложение на психологическото знание в образователната практика?

Въпреки огромното количество експериментални изследвания и засиленият обществен интерес към този критичен период на развитие в човешкия живот, ранното детство поставя пред изследователите множество въпроси, чието решение е истинско предизвикателство пред тях и изисква колективните усилия на големи екипи и институции. Те са потенциален предмет на фундаментални и приложни научни изследвания, насочени към обяснение динамиката на развитийните процеси, епигенезиса и ролята на многообразието от фактори, които имат роля в него.

В перспективата на подхода на развитийните каскади интерес представлява проучването на връзката между ранните процеси на категоризация, настъпващата впоследствие концептуална промяна и езиковото развитие на децата, както и ролята на движенията в опосредстване на тези взаимовръзки.

Друга линия за изследване представляват закономерностите на атипичното детско развитие и респективно- създаването на интервенционни програми, предпоставящи подкрепящата роля на двигателните схеми в когнитивното функциониране и цялостното психично развитие на децата със специфични нарушения.

По отношение ролята на семейната среда определен изследователски интерес представляват родителските практики на реконституираните семейства и изграждането на социалната свързаност на децата в тях, условията и факторите за постигане на психичното им благополучие. В тази насока предмет на предстоящо изследване са социо-културните различия и детерминанти на центрираното към детето родителско поведение и неговите ефекти върху психичното им развитие, в частност- формирането на социалните им умения и протичането на социализацията им.

В методологичен план съществуват възможности за надграждане на постигнатия опит, доколкото теоретичната обоснованост и натрупаната богата емпирична база със създадените процедури на изследване на деца в тази възраст дават основание за използването им както за валидиране на други инструменти, така и за прилагането им в нови изследвания. Същевременно, за да се постигне по-голяма прецизност на научния метод и за да се избегне рискът от свръхинтерпертация, те следва да се съчетаят с различни експериментални методи. Сред тях е методът на хабитуиране, най-често включван в инструментариума на изследванията на децата в ранния възрастов период до 12 месеца, чието прилагане изисква специални лабораторни условия.

Приложението на психологическото знание в съвременната образователната практика може да бъде в различни плоскости, което да допринесе за по-високото й качество, като обосновка и избор на учебно съдържание, базирани на емпирични доказателства, съобразяването му с възрастовите особености на децата и закономерностите на тяхното развитие, ранната превенция и подпомагането на тези, които са с риск от проблеми в развитието, усъвършенстване квалификацията на педагогическите специалисти в осъществяваните дейности и др.

Доколкото скрининг тестът за тригодишни деца намира все по-широко приложение в педагогическата практика добро продължение на усилията биха били дизайн и апробиране на паралелна форма на съществуващия тест, а така също и създаването на вариант за деца от следващия шестмесечен период- от три години и половина до четири годишна възраст. Ранният скрининг на децата и превенцията на възможните затруднения са част от усилията за подобряване качеството на образователната среда, за постигане на

условия, благоприятстващи когнитивното и социалното развитие и психично благополучие на децата.

2) Въпрос относно същностните характеристики на подхода на развитийните каскади

Подходът на развитийните каскади стъпва на идеите на конструктивизма и екологичния подход, като утвърждава *диалектиката между асимилацията и акомодацията*, между процесите на интериоризация на правила/патерни от детето и последващото им обективиране във външен план, което не само въздейства върху заобикалящия свят, но най-вече поражда възможността за тяхната модификация и усъвършенстване. Като стъпва върху този основополагащ принцип на конструктивизма, подходът на развитийните каскади го поставя в по-широка рамка, в която се фокусира върху взаимосвързаността между процесите на развитие в различните области на психичния живот на детето. Разгледани във времева перспектива, те протичат с различен темп и динамика, често описвана в научните трудове с термините „асинхронност“, „декалаж“. Тази закономерност във времевото разгръщане на процесите, както и взаимосвързаността им в психичното функциониране са предпоставка за това качествените промени в една област да повлияват хода на процесите в друга.

В монографията се следват общите за последователите на подхода теоретични положения, макар те да акцентират в различна степен върху всяко едно от тях. Това, което ги обединява в прилагането на този подход е опитът да проучат механизмите, посредством които развитийната промяна в една област „подготвя“ и създава контекст за последващи промени както в същата, така и в другите области на развитието.

Движенията са важна форма на проучване и опознаване на света и пространството от детето, както и овладяване на възможностите на собственото му тяло. Появата на нови двигателни форми е основанието за отдиференциране на четирите възрастови интервала, в рамките на които се разглежда тяхната роля в модулиране на информационната среда, от която детето черпи знание и която е основа за неговото учене. В този ракурс развитието се разглежда като отворена система, в динамиката на която може да настъпят промени, провокирани от акумулираните промени в други области.

5.11.2024 г. доц. д-р М. Трифонова